

VLADIMIR NABOKOV

Darul

Traducere din limba engleză
și note de Veronica D. Niculescu

POLIROM
2019

Urmasu nisipurile liniștite din Gobi, după după treceau ca valurile, dezvăluind câte-un scurt orizont ocru, și tot ce se putea auzi în aerul de catifea era răsuflarea muncită, precipitată a cămilelor și scârțâitul tălpilor lor late. Caravana înainta, acum urcând spre creasta unei dune, acum plonjând în jos, iar până seara umbra ei lua proporții gigantice. Diamantul de cinci carate al lui Venus dispărea la vest odată cu strălucirea apusului, care distorsiona totul în lumina sa decolorată, portocalie și violetă. Iar tata adora să-și amintească cum cândva, la un asemenea apus, în 1893, în inima moartă a deșertului Gobi, întâlnise – și la început îi luase drept fantome proiectate de razele în culorile curcubeului – doi bicicliști în sandale chinezești și cu pălării rotunde de fetru, care s-au dovedit a fi americanii Sachtleben și Allen, traversând toată Asia până la Pekin doar de amuzament.¹

Primăvara ne aștepta în munții Nanshan. Totul o prevestea: susurul apei în pârâuri, ropotul râurilor, șuieratul târâtoarelor care trăiau în găurile din pantele umede și alunecoase ale dealurilor, cântecul ciocârliilor din zonă și un „noian de zgomote ale căror origini sunt greu de explicat“ (o frază din însemnările unui prieten de-al tatei, Grigori Efimovici Grum-Grjimailo², care îmi este întipărită pentru totdeauna în minte și plină de uimitoarea muzică a adevărului, fiindcă e scrisă nu de un poet ignorant, ci de un naturalist de geniu). Pe pantele sudice întâlniserăm deja primul nostru fluture interesant – subspeciile lui Potanin din pieridele lui Butler³ – iar în valea în care coboram prin albia unui torent am descoperit vara veritabilă. Toate pantele erau înțesate de anemone și primule. Gazela lui Prjevalski și fazanul lui Strauch tentau vânătorii. Și ce răsărituri mai erau! Numai

1. Thomas G. Allen și William L. Sachtleben – călători americani care au scris un jurnal despre aventurile lor: *Traversând Asia pe bicicletă*, 1897.

2. Entomolog rus (1860-1936), cunoscut îndeosebi pentru expedițiile sale în Asia Centrală.

3. Grigori Nikolaevici Potanin (1835-1920) – naturalist și explorator rus; Arthur Gardiner Butler (1844-1925) – entomolog englez, autor al câtorva cataloage de lepidoptere.

în China este atât de încântătoare ceața dimineții, făcând totul să vibreze, contururile fantastice ale cocioabelor, râpele din zori. Ca într-un abis, râul gonește în negura crepusculului pre-matinal, care încă adastă prin defileuri, în timp ce mai sus, pe apele curgătoare, totul strălucește și scânteiază și o adevărată companie de coțofene albastre s-a trezit deja în sălciile de lângă moară.

Escortați de cincisprezece infanteriști chinezi cu halebarde și purtând drapele enorme, absurd de viu colorate, am trecut de câteva ori prin niște trecători peste creste. Deși era toiu verii, noaptea totul îngheța așa de tare, încât dimineața florile erau acoperite cu o peliculă și deveneau așa de fragile, încât trosneau sub tălpi cu un clinchet surprinzător, delicat; două ore mai târziu însă, de îndată ce soarele începea să încălzească, minunata floră alpină revenea la splendoarea sa, înmiresmând iarăși aerul cu rășină și miere. Ținându-ne de malurile abrupte, ne croiam drum sub cerul albastru și încins; cosașii țâșneau de sub picioarele noastre, câinii alergau cu limbile scoase, căutând să se adăpostească de dogoare în umbrele scurte aruncate de cai. Apa din fântâni mirosea a praf de pușcă. Copacii păreau să fie delirul unui botanist: un scoruș alb cu fructe de alabastru sau un mesteacăn cu scoarța roșie!

Punând un picior pe un fragment de rocă și sprijinindu-se ușor în mânerul plasei, tata privește în jos de pe o creastă înaltă, de pe ghețarul muntos Tanegma, la lacul Koko Nor – o întindere uriașă de apă de-un albastru închis. Acolo jos, pe stepele aurii, trece în grabă o turmă de măgari kiang, iar umbra unui vultur flutură peste stânci; deasupra este o pace perfectă, liniște, transparentă... și iar mă întreb la ce se gândește tata atunci când nu este ocupat cu colectarea și stă așa acolo, absolut nemișcat... de parcă ar fi pe creasta amintirii mele, chinându-mă, fermecându-mă – până la durere, până la o nebunie a tandreței, invidiei și iubirii, chinându-mi sufletul cu solitudinea lui inscrutabilă.

Érau dățile când, mergând în susul Fluviului Galben și-al afluenților săi, în vreo dimineață splendidă de septembrie, în tufele de crin și-n scorburile de pe maluri, el și cu mine

prindeam coada-rândunicii al lui Elwes¹ – o minunăție neagră, cu cozi terminate în formă de copită. În serile aspre, înainte de culcare, el citea din Horatîu, Montaigne și Pușkin – cele trei cărți pe care le luase cu el. Într-o iarnă, când traversam pe gheața unui râu, am observat în depărtare un șir de obiecte întunecate de-a curmezișul său, coarnele mari a douăzeci de iaci sălbatici ce fuseseră surprinși în traversare de gheața formată subit; prin cristalul dens se vedea limpede cum corpurile le erau immobilizate într-o atitudine de înot; capetele frumoase înălțate deasupra gheții ar fi părut vii, dacă păsările nu le-ar fi ciugulit deja ochii; și, din cine știe ce motiv, mi-am amintit de tiranul Zhou Xin, care obișnuia să despice femeile însărcinate numai din curiozitate și care, într-o dimineață rece, văzând niște cărăuși traversând o apă, a poruncit să fie amputați de la fluierul piciorului, ca să le cerceteze starea măduvii din oase.

În Chang, într-un incendiu (ardea niște lemn pregătit pentru construirea unei misiuni catolice), am văzut un chinez în vârstă, aflat la o distanță sigură de foc, aruncând apă asiduu, hotărât și neobosit, pe *reflexiile* flăcărilor de pe zidurile locuinței lui; convingși de imposibilitatea de a-i demonstra că nu îi ardea casa, l-am abandonat în ocupația lui zadarnică.

Adesea trebuia să ne forțăm înaintarea, ignorând intimidările și interdicțiile chinezilor: cel mai bun pașaport este precizia la tras cu arma. În Tatsien-Lu, niște lama cu capetele rase cutreierau străzile înguste și întortocheate răspândind zvonul că prindeam copii ca să le scot ochii și să îi fierb pentru a prepara o soluție pentru burta aparatului meu Kodak. Acolo, pe pantele unui lanț muntos inundate de spuma bogată și trandafirie a marilor rododendroni (noi le foloseam ramurile noaptea, pentru foc), am căutat în luna mai larvele gri-ardezie, cu pete portocalii, ale lui *apollo* imperial² și

-
1. Fluture din familia *Papilionidae* (coada-rândunicii) – denumirea latină, *Papilio elwesi* –, numit după Henry John Elwes, botanist și entomolog englez, autor al cărții *Despre Lepidopterele din Munții Altai* (1899).
 2. *Parnassius imperator* – fluture de la altitudini mari, membru al grupului *apollo* de zăpadă, familia *Papilionidae*.

crisalidele acestuia, prinse printr-un fir de mătase de dosul unei pietre. În exact aceeași zi, îmi amintesc, am zărit un urs tibetan alb și am descoperit un șarpe nou: se hrănea cu șoareci, iar șoarecele pe care l-am extras din stomacul lui s-a dovedit a fi o specie ce încă nu fusese descrisă. De la rododendroni și de la pini acoperiți de licheni dantelați venea un miros amețitor de rășină. În vecinătatea mea, niște vraci cu figuri vigilente și viclene de competitori culegeau pentru nevoile lor mercantile rubarbă chinezească, ale cărei rădăcini se aseamănă fantastic cu o omidă, până la detalii ca picioarele false și orificiile respiratorii – iar eu, între timp, am găsit sub o piatră omida unui fluture de noapte necunoscut, care reprezenta nu la modul general, ci cu o absolută concretețe, o copie a acelei rădăcini, așa încât nu era prea clar cine imita pe cine – sau de ce.

Toată lumea minte în Tibet: era greu al naibii să obții nume exacte ale locurilor sau instrucțiuni de orientare; involuntar, am încercat și eu să îi înșel: de vreme ce ei nu erau capabili să facă deosebire între un european cu păr blond și unul cărunt, mă luau – pe mine, un tip tânăr cu părul decolorat de soare – drept un bărbat nespus de bătrân. Peste tot pe blocurile de granit puteai citi „formula mistică”, o harababură verbală șamanică, pe care anumiți călători poetici o „traduceau” drăguț ca: ah, giuvaier din lotus, ah.¹ Un fel de oficiali din Lhasa au fost trimiși la mine, poruncindu-mi să nu fac ceva și amenințându-mă că-mi vor face ei ceva; în tot cazul, îmi amintesc un idiot deosebit de enervant, în mătase galbenă sub o umbrelă roșie; stătea crăcănat pe un măgar a cărui tristețe naturală era dublată de prezența, sub ochi, a unor țurțuri groși, formați din lacrimi înghețate.

De la mare înălțime vedeam o depresiune mlăștinoasă întunecată, fremătând de jocul nenumăratelor izvoare, care îmi amintea de cerul spuzit de stele al nopții – iar asta este ceea ce se numește Stepă Înstelată. Trecătorile urcau dincolo de nori, marșurile erau grele. Frecam rănile animalelor de povară cu un amestec de iodoform și vaselină. Din când în

1. Este vorba despre mantra budistă „Om mani padme hum”.

când, după ce campam într-un loc absolut pustiu, dimineța vedeam deodată cum în jurul nostru, peste noapte, crescuse un cerc larg de corturi ale tâlharilor, ca niște ciuperci mari și negre – care oricum dispăreau iute.

După ce-am explorat ținuturile înalte ale Tibetului, m-am îndreptat spre Lop Nor¹ cu intenția de-a mă întoarce de acolo în Rusia. Râul Tarim, copleșit de deșert, epuizat, formează cu ultimele sale ape o mlaștină întinsă și acoperită de stuf, actuala Kara-Koshuk-Kul, Lop Norul lui Prjevalski și Lop Norul de pe vremea hanilor, orice-ar zice Richthofen². Este mărginit de mlaștini sărate, dar apa e sărată numai la mal – căci papura aceea nu ar crește în jurul unui lac sărat. Într-o primăvară i-am dat ocol în cinci zile. Acolo, între trestii înalte de șase metri, am avut norocul să descopăr un fluture de noapte semiacvatic, cu un sistem de vene rudimentar. Hățișul mlaștinii sărate era presărat cu cochilii de moluște. Seara sunetele melodioase și armonioase ale lebedelor zburând reverberau prin liniște, galbenul stufului scoțând bine în evidență albul mat al păsărilor. În 1862, șaizeci de ruși de rit vechi cu nevestele și copiii lor locuiseră vreme de jumătate de an prin aceste locuri, după care plecaseră la Turfan³, de unde s-au dus nu se știe unde.

Urmează deșertul Lop: o câmpie pietroasă, straturi de prăpăstii argiloase, iazuri sărate, sticloase; picățeaua aceea deschisă din aerul cenușiu este un specimen solitar din Albul lui Roborovski⁴, purtat de vânt. În acest deșert se

-
1. Grup de mici lacuri sărate și mlaștini în nord-vestul Chinei.
 2. Ferdinand Freiherr von Richthofen (1833-1905) – geograf și explorator din Berlin care a contestat ceea ce susținea Prjevalski, și anume că Lop Norul vizitat de el era același cu cel de pe vechile hărți chinezești, care îl poziționaseră cu 150 de km mai la nord. Ghicitoarea a fost rezolvată mai târziu de călătorul suedez Sven Hedin, care a descoperit că lacul de la capătul râului Tarim nu era permanent și a conchis că toată lumea avusese dreptate.
 3. Oraș aflat în depresiunea cu același nume, situată sub nivelul mării, cel mai fierbinte și mai uscat loc din China.
 4. *Pieris deota* – fluture mic din familia Pieridae, probabil ales de Nabokov fiindcă este unul dintre puținii fluturi și singura

păstrează urmele unui vechi drum pe care a trecut Marco Polo cu șase secole înainte de mine: marcajele sale sunt niște movile de piatră. Așa cum într-un defileu tibetan auzisem interesantul huruit ca de tobe care îi înspăimântase pe primii noștri pelerini, tot așa în deșert, în timpul furtunilor de nisip, am văzut și auzit și eu, ca și Marco Polo: „șoapta spiritelor care te cheamă deoparte” și straniul licăr din aer, o interminabilă perindare de vârtejuri, caravane și armate de fantome venind să te întâmpine, mii de chipuri spectrale înghesuindu-se în felul lor imaterial în tine, prin tine și deodată împrăștiindu-se. În anii '20 ai secolului XIV, când murea marele explorator, prietenii s-au adunat la patul lui de suferință și l-au implorat să respingă ceea ce lor li se păruse incredibil în cartea lui – să dilueze miracolele prin intermediul unor ștergeri judicioase; dar el le-a răspuns că nu povestise nici măcar jumătate din câte văzuse de fapt.

Toate acestea au zăbovit fermecător, pline de culoare și atmosferă, cu o mișcare însuflețită în prim-plan și un fundal convingător, apoi, ca fumul la o adiere, s-au ridicat și s-au risipit – iar Feodor a văzut din nou lalelele moarte și imposibile de pe tapetul lui, movila de mucuri de țigări strivite din scrumieră și reflexiile lămpii în geamul negru. A deschis larg fereastra. Foile scrise de pe birou au tresărit; una s-a pliat, alta a alunecat pe podea. Camera a devenit imediat umedă și rece. Jos, un automobil trecea lent pe strada întunecată și pustie – și, destul de ciudat, chiar această lentoare i-a amintit lui Feodor de o mulțime de lucruri mărunte, neplăcute – ziua abia trecută, lecția pierdută –, iar când s-a gândit că în dimineața următoare va trebui să îl sune pe bătrânul amăgit, inima i-a fost îngreunată de o amărăciune abominabilă. Dar odată închisă fereastra la loc, simțind deja vidul dintre degetele strânse laolaltă, s-a întors la lampa ce aștepta răbdătoare, la foile cu prima ciornă împrăștiată,

pieridă menționată în *Katalog*-ul lui Staudinger ca apărând în Lop Nor. Vsevolod Ivanovici Roborovski (1856-1910) – geograf rus care a participat la numeroase călătorii în Asia Centrală, în unele alături de Prjevalski, ca asistent principal.